

lissalmen luontouutiset 2013

ILYY

Iisalmen Luonnon Ystävien yhdistys ry

Hallitus:

Puheenjohtaja
Jarmo Yliluoma
jyliluoma@gmail.com

Varapuheenjohtaja
Heidi Niemeläinen
heidi.niemelainen@iisalmi.fi

Rahastonhoitaja, museonhoitaja
Pertti Kaarakainen
pertti.kaarakainen@gmail.com

Sihteeri
Jukka Väre
jukka.vare@iisalmi.fi

Muut hallituksen jäsenet
Sirkka Immonen
sirkka_imm@hotmail.com

Juha-Pekka Kettunen
pe.kettu@pp.inet.fi

Anssi Rauha
anssi.rauha@iisalmi.fi

Eini Tallgren
eini.tallgren@meili.fi

Jouko Pulkka
jouko.pulkka@luontosavo.com

Varajäsenet
Marjatta Saarinen
Aaro Väänänen

Kansi: Jätevesivaroitus - Lumijoki
Kannen kuvat ja taitto:
Jarmo Yliluoma

Tässä lehdessä

Puheenjohtajan palsta <i>Jarmo Yliluoma</i>	3
Liiton suuntaviivat vuosille 2014-2016 <i>Jarmo Yliluoma</i>	4
Varauspäättös - Nordic Mines <i>Jarmo Yliluoma</i>	6
Koivukehrääjä Sonkajärvellä <i>Uolevi Skarén</i>	8
Konttiainen ui mainiosti <i>Uolevi Skarén</i>	9
Matkusjoen pikkunisäkkäät 2013 <i>Uolevi Skarén</i>	10
Myöhäinen liituripoikue <i>Uolevi Skarén ja Pertti Kaarakainen</i>	13
Isolepakko <i>Pertti Kaarakainen</i>	14
Tuulihaukan koti romahti <i>Uolevi Skarén</i>	15
Kadonneet kottaraiset <i>Kai Jäderholm</i>	16
Lapinpöllön viimeinen ateria <i>Uolevi Skarén</i>	18
Leppälinnun ja kirjositsepon yhteispesintä <i>Uolevi Skarén</i>	19
Suomen luonnon päivä <i>Sirkka Immonen</i>	20
Huono sienivuosi <i>Sirkka Immonen</i>	20
Taas uusi sienikirja käyttöön! <i>Sirkka Immonen</i>	21
Luontomuseon vuosi <i>Pertti Kaarakainen</i>	21
WWW-sivut <i>Jarmo Yliluoma</i>	22
Oppia ja tietoa Tiiran käytöstä <i>Peter Uppstu</i>	22

Puheenjohtajan palsta

Vuosi on jälleen vaihtumassa. Kulunut vuosi toi monenlaisia asioita eteen. Suurimpana asiana oli varmasti se ettei Talvivaaran toimintaan ole pystytty vaikuttamaan. Järvien pilaantuminen vain jatkuu niin Vuoksen suuntaan kuin Oulunjoen vesistöönkin. Viisi järveä on jo saastunut ja ne pitää kunnostaa. Suomen ympäristökeskus (Syke) on myöntänyt että merkittävää pilaantumista on tapahtunut. Syken arvion mukaan on todennäköistä, että järvien suolaantuminen etenee myöhemmin isoihin Jormasjärveen ja Laakajärveen siten, että järvien syvänteisiin muodostuu suolaisia ja hapettomia alueita, joissa myös metallit ovat koholla.

Kalastuksen kannalta Syke pitää ongelmallisenä kadmiumia, jonka pitoisuus Jormasjärven särjissä on noussut yli enimmäispitoisuusrajan. Jormasjärvessä myös sinkki oli “eliöihin vaikuttavalla tasolla”.

Tämä surullinen uutinen on jo pitkään ollut paikallisilla ja alueella retkeilevillä tiedossa. Se on näkynyt vesistöissä. Talvivaara aiheutti vuosikymmenen pahimman ympäristökatastrofin Suomessa. Tämä myös kertoo sen, että mitkään YVA:t (ympäristövaikutusten arvioinnit), viranomais-toimet, poliittiset kannanotot, muistutukset, valitukset, vastaselitykset, rikosilmoitukset eivät pystyneet estämään tätä. Suomessa ei toimi ympäristönsuojelulaki niin kuin sen pitäisi toimia. Laki on sinällään hyvä mutta taloudelliset intressit jälleen kerran ajoivat luonnon edelle.

Jos Talvivaarasta ei mitään muuta opita, niin toivottavasti viranomaiset ottavat vaarin siitä etteivät enää tee samoja virheitä. Olemme olleet oikealla asialla sillä Korkein hallinto-oikeus moitti Kainuun ELY-keskusta tämän Talvivaara-toimista aivan loppuvuodesta.

Talvivaaran lisäksi yhdistyksessä on edelleen jatkettu aktiivista suotoimintaa. Keväällä 2013 kävimme yhteensä 7 turvetuotantosuo-
la. Kaikissa kohteissa oli ongelmia kuivatus-
vesien käsittelyssä. Näistä voi tarkemmin
käydä lukemassa luonnonsuojeluliiton sivuilla
([http://www.sll.fi/mita-me-teemme/suot/tur-
peenkaivuun-vesistohaitat](http://www.sll.fi/mita-me-teemme/suot/turpeenkaivuun-vesistohaitat)). Kartoitimme
myös luonnontilaisia soita joita tulemme
edottamaan soidensuojelun täydennysohjel-
maan.

Entä ne mukavat asiat! Yleinen huoli ympäristön tilasta on alkanut kiinnostaa suurta yleisöä. Riittävän isolla äänellä kun huudamme luonnon puolesta, niin luulisi silloin kuuluvan paremmin. Liity kuoroon!

Liiton suuntaviivat vuosille 2014-2016

Suomen luonnonsuojeluliiton sääntömääräinen liittokokous järjestettiin 31.8.-1.9.2013 Lomakeskus Huhmarissa Polvijärvellä. Huhmari sijaitsee luonnonkauniin Höytiäisen rannalla ja matkaa Joensuuhun on n. 20 km. Paikalla oli vähän alle 100 edustajaa jokaisesta luonnonsuojelupiiristä. Pohjois-Savon piirin edustajia oli yhteensä 4. Sen lisäksi piirimme työntekijä osallistui kokoukseen.

Kokouksissa päätettiin mm. puheenjohtajista (liittovaltuusto ja -hallitus), sääntömuutoksista, käsiteltiin aloitteet, käsiteltiin liiton taloutta, hyväksyttiin toimintasuunnitelma vuosille 2014 - 2016.

TOIMINNAN YLEISET SUUNTAVIIVAT JA TAVOITTEET VUOSILLE 2014-2016

Kolmivuotiskausi on kotimaiselle luonnonsuojelutyölle ratkaisevan tärkeä, sillä sen aikana määritellään miten luonnonvaroja hyödynnetään jatkossa maassamme. Vuosi 2015 on tärkeä myös ilmastonmuutoksen torjunnan ja vesien hyvän tavoitetilan turvaamisen kannalta.

Suojeluvaikeutta kehitetään parantamalla yhteistyötä ja ajankohtaisia asioita koskevaa tiedonvälitystä sekä tiedon hyödyntämistä koko organisaatiossa. Lisäksi aluetoiminnan edellytyksiä parannetaan.

TUHLAILU

Tuhlauksen estäminen niin uusiutuvien kuin uusiutumattomienkin raaka-aineiden käytössä nousee avainasemaan. Vanha tavoite tuotannon kasvun ja luonnonvarojen käytön irtikytkemisestä ei enää riitä, kun kulutuksen kasvu syö tehostumisen hyödyt. Jatkossa painopisteen on oltava luonnonvarojen kulutuksen pienentämisessä.

Jotta ihmiset ajattelisivat asiaa myös arjes-

saan, tarvitaan ekoenergian ja ympäristöverojen kaltaisia ohjauskeinoja. Ja jotta he noudattavat yhteisiä sääntöjä, tarvitaan lakeja ja niiden valvontaa. Kaiken tämän ajamiseen tarvitaan vahvaa, asioita kansantajuistavaa ja epämiellyttävistä tosiasioista muistuttavaa Luonnonsuojeluliittoa paikallisine tukijalkoineen.

ILMASTOMUUTOS

Vuodet 2014-2016 ovat ilmastonmuutoksen pysäyttämisen kannalta keskeisiä. Kasvavien päästöjen ja niiden aiheuttamien riskien valossa on ilmeistä, että liiton ilmastotoimintaan kaivataan uutta räväkkyyttä. Edistetään ilmastolakia ja vaikutetaan energiaratkaisuihin fossiili riippuvuuden vähentämiseksi. Esimerkiksi vesiensuojelutyössä paneudutaan ilmastonmuutoksen vaikutuksiin sateisuuteen ja vesistöjen rehevöitymiseen.

YHTEISTYÖN TIIVISTÄMINEN

Toimintaa ohjaa vuonna 2013 viimeistelty Luonnonsuojeluliiton luonnonsuojelutyön strategia. Sen tavoitteiden saavuttamiseksi tiivistetään keskustoimiston ja liiton piiri- ja paikallistason toimintaa. Yhteistyötä kehitetään luonnon- ja ympäristönsuojeluvaliokunnan kautta, valtakunnallisten teemavuosien ja -tapahtumien avulla, perustamalla teemakohtaisia toimintaryhmiä sekä tehostamalla poliittista vaikuttamistyötä tiiviissä yhteistyössä toisaalta paikallistason ja toisaalta EU-tason ja EEB:n kanssa. Jos luonnonsuojelutyön reunaehdot vaikeutuvat kotimaan politiikassa, korostuu EU-tason yhteistyön merkitys. Monimuotoisuuden turvaamisen osalta ensisijaista on suojelualueverkoston vahvistaminen etenkin metsien ja soiden osalta. Tavoitteena on vakiinnuttaa METSO-ohjelman toiminta sekä varmistaa valtioneuvoston soidensuojeluohjelman tehokas toteutuminen.

Liitto edistää perinnebiotooppien suojelua talkoohankkeilla sekä vaikuttamalla maatalouspolitiikkaan. Rantojen suojelua edistetään vaikuttamalla maankäytön suunnitteluun. Lajien suojelutyön kärsenä jatketaan saimaannorpan suojelua. Erityistä huomiota kiinnitetään myös uhanalaisten lajien ja vaeluskalojen suojeluun. Koko Suomen ekologisen verkoston kehittäminen huomioidaan, mukaan lukien vedenalaiset luontotyypit ja niiden suojelu.

TURVE JA KAIVANNAISTEOLLISUUS

Tavoitteena on myös talousmetsien käytön pehmentäminen ja turpeen kaivuun lopettaminen. Liitto vaikuttaa turpeen kaivuun ja metsätalouden haitallisten tukien poistamiseksi nostamalla haitallisten tukien vaikutukset julkiseen keskusteluun sekä vaikuttamalla metsätalouden tukijärjestelmän uusimiseen ja veropolitiikkaan hallitusneuvottelujen yhteydessä. Luonnonsuojeluliitto vaikuttaa EU:n uudistetun maatalous-, kalastus- ja rakennepolitiikan toimeenpanoon Suomessa. Tavoitteena on saada nämä politiikat toteuttamaan ekosysteemilähestymistapaa ja lopettaa luonnon monimuotoisuudelle haitalliset tuet. Arktisilla ja muilla pohjoisilla alueilla olevien luonnonvarojen kasvava hyödyntäminen on yksi kolmivuotiskauden keskeisistä huolenaiheista. Kaivosteollisuuden aiheuttamien ym-

päristöuhkien ennaltaehkäisy on elintärkeää, mikäli arktisen alueen herkkä luonto halutaan säilyttää.

VESIÄ PELASTAMAAN

Vuosi 2015 on tärkeä vesiensuojelussa, sillä kaikkien Euroopan pinta-, pohja- ja rannikko-vesien tulisi EU:n tavoitteiden mukaan olla silloin hyvässä ekologisessa tilassa. Suomesakin on vielä paljon tehtävää, sillä viimeimmän arvion mukaan yli puolet rannikko-vesistä ja puolet jokivesistöistä ei ole hyvässä tilassa. Suomenlahti-vuonna 2014 liitto panostaa Itämeren kansallispuistojen verkoston täydentämiseen, merialueiden suunnittelun edistämiseen sekä vesipuitedirektiivin ja meristrategiadirektiivin toimeenpanoon.

Osana vesienhoitosuunnitelmatyötä kehitetään kansalaisten osallistumista ja vaikuttamista. Tulevalla kaudella panostetaan erityisesti piirien ja paikallisyhdistysten omien hankkeiden liittämiseen osaksi vesienhoitoa. Liitto tukee kansalaisten aktiivista vaikuttamista virallisiin prosesseihin esimerkiksi levittämällä hyviä käytäntöjä. Kansallisenä erikoiskysymyksenä jatkuu edelleen turpeenkaivuun vesistövaikutusten esille tuonti ja turvelupiin vaikuttaminen yhdessä laajemman kansalaisliikkeen kanssa.

Liiton ympäristörikosten vastaisen toimin-

Jatkava liittohallituksen pj Risto Sulkava onnittelee liittovaltuuston uutta pj Vesa Luhtaa, kuva: Jarmo Yliluoma

nan tarkoituksena on saattaa rikoksentekijät teoistaan vastuuseen. Kun kiinnijäämisen riski kasvaa, ehkäistään ympäristörikoksia ennakolta.

Liitto tarjoaa uusia mahdollisuuksia osallistua vapaaehtoistoimintaan. Lisäksi se jatkaa toimintaryhmien tukemista sekä parantaa tiedonvälitystä ja osaamisen jakamista valtakunnallisten suojeluasioiden edistämiseksi paikallistasolla.

Piirit ja paikallisyhdistykset kutsutaan yhteisen visuaalisen ilmeen alle ja vahvan norppabrändin hyödyntäjiksi. Liiton visuaalista ilmettä pyritään vahvistamaan koko organisaation toiminnassa.

Jarmo Yliluoma

Varauspäättös – Nordic Mines

Kaivosyhtiö Nordic Mines sai Tukesin (turvallisuus- ja kemikaalivirasto) varauspäätöksen yhteensä 272 neliökilometrin alueelle Ylä-Savossa. Alueen kaakkoiskulma kulkee Poroveden Vedenpäänlahdelta Vieremän keskusta ja sieltä Kiuruveden Luupuveden kylän Yläjärvelle. Sieltä sitten suoraan etelään aina Kiurujärven Etelälahdelle saakka ja edelleen kohti itää Vedenpäänlahdelle. Päätös antaa yritykselle luvan tehdä maastotutkimuksia, -kuvauksia ja tutustua alueen malmi-netsintäraportteihin seuraavan kahden vuoden aikana.

Kun asia tuli julki toukokuussa 2013, niin useampi huolestunut ihminen otti yhteyden Iisalmen luonnonystäviin. Pääasiassa huolestuneet olivat paikalliset maanviljelijät. Myöhemmin joukkoon liittyi, kun tieto asiasta levisi, alueen sisäpuolella asuvat. Tästä syystä järjestimme kaksi yleisötilaisuutta asian tiimoilta. Ensimmäinen pidettiin Vieremällä

JÄRJESTÖHALLINTO

Järjestöhallinnon tavoitteena on vahvistaa keskustuomiston, piirien ja yhdistysten yhteistyötä. Autetaan piirejä aktivoimaan paikallisyhdistyksiä niin, että ne rekisteröityvät vuoteen 2015 mennessä tai muuttuvat toimintaryhmiksi. Piirien ja yhdistysten vaikuttamistyön vahvistamista jatketaan ulkopuolisen rahoituksen avulla erilaisten hankkeiden kautta.

Hankkeistamista jatketaan piirijohtoisesti piirien ja paikallisyhdistysten tarpeiden mukaan. Tavoitteena on, että ulkopuolisen rahoituksen haku vakiinnuttaa itsensä osaksi piirien ja yhdistysten toimintaa, jonka kautta niiden työhön saadaan lisäresursseja. Piirivierailuja jatketaan osana tiedon jakamista ja vaikuttamistyön tehostamista.

Haajaisten kyläkoululla 2.6. ja toinen 9.6. Konolanmäellä. Kummassakin tilaisuudessa oli noin 30 asiasta kiinnostunutta. Kokouksissa sovimme, että huolestuneet voivat liittyä luonnonystävien tekemään valitukseen. Kaikkiaan 93 kansalaista kirjoitti valituksemme nimensä ja se lähetettiin 12.6. Kuopion hallinto-oikeudelle.

Vaativuutena valituksessa esitetään, että Tukesin päätös tulee hylätä koska varausalueen asianosaisten nähtäville ei toimitettu asian ratkaisemisen kannalta tärkeitä tai muita perusteena olleita ja kaivosasetuksen mukaan riittäviä asiakirjoja. Lisäksi päätöksestä puuttuvat yksilöidyt päätöspäätöset mm. rajauksen laajuudesta ja siitä keihin päätös kohdistuu. Valituksessa vaadimme, että Tukesin päätöksen täytäntöönpano pitää kieltää maastotöiden osalta. Tämän lisäksi varausilmoituksen johdosta Tukesin tulee vaatia välittömästi lisäselvitystä miten Nordic

Mines AB aikoo menetellä, kun alueelta löytyy radioaktiivisia alkuaineita. Siksi katsoimme, että Nordic Mines tarvitsee jo nyt malminetsintäluvan, koska uraanin etsintään vaaditaan aina malminetsintälupaa. Toissijaisesti vaadimme, että Kuopion hallinto-oikeus palauttaa päätöksen uudelleenkäsiteltäväksi, jotta asia valmistellaan paremmin. Tukes:in tulee muuttaa varausaluetta suppeammaksi.

Yhdistys antoi vielä syyskuussa lisäselvityksen missä painotimme sitä, että Tukes oli kaivoslain vastaisesti myöntänyt luvan yritykselle, jolla ei ollut taloudellisia mahdollisuuksia selvittää urakastaan. Yhtiöllä oli tuolloin kaivoslain mukaisia varauksia yhteensä 6000 km² 14 eri alueella. Kevättalvella 2013 oli jo julkisesti tiedossa Nordic Minesin taloudellinen tilanne. Kesällä yritys hakeutuikin velkaneeraukseen.

Marraskuussa 2013 Kuopion hallinto-oikeus antoi asiasta päätöksen. Siinä todetaan, että varaus ei oikeuta muuhun kuin etsintätyöhön ja sillä on merkitystä lähinnä suhteessa kilpaileviin yrityksiin. Varauspäätöksellä ei ole maankäytöllisiä vaikutuksia ja siksi valitus jätetään tutkimatta. Asia perustuu Korkeimman hallinto-oikeuden ennakkopäätökseen ettei haittoja tutkita hallinto-oikeudessa (koska asiaa tulkitaan vain etuoikeuden antamisena).

Tämä tarkoittaa sitä, että jatkossa varauspäätöksistä on turha valittaa. Kaikki voimavarat tuleekin keskittää sitten jos yritys hakee malminetsintälupaa. Olemme valmiina tähän kamppailuun!

Yleisötilaisuus Konolanmäellä pohtii kaivosasiaa, kuva: Jarmo Yliluoma

Koivukehrääjä Sonkajärvellä

Kesä-heinäkuun 2013 vaihteessa Veikko Heide oli taimikkoa raivaamassa Sonkajärvellä Kuosmanjärven länsipuolella (705 7663:542879). Silloin kohdalle osui koivun taimissa kolme neljä roikkuvaa vaaleaa seittipussia, joista napattiin digikuva. Kookkain harso oli noin 30 cm pitkä.

Taimikko on nyt noin seitsenvuotias, joten ihan pieniä nuoret koivut eivät enää olleet. Mitään liikettä niiden kohdalla ei näkynyt. Kuvasta selviää kuitenkin, että kyseessä on koivukehrääjän (*Eriogaster lanestris*) toukkien kutoma kotipesä. Toukat syövät koivun lehtiä ja vetäytyvät esimerkiksi kehnolla säälillä lepäämään harsopussin sisään. Poudalla ne saattaa nähdä ryhminä ”aurinkoa ottamassa”.

Kasvettuaan vähitellen täyteen mittaansa (4-5 cm) ne hajaantuvat eri suuntiin koteloitukseen maahan karikkeseen. Kotelo voi joskus uinua vuosiakin ennen kuin siitä ryömiä esiin

itse karvainen, töpäkkä kehrääjäperhonen. Se viettää piileskelevää elämää. Niinpä jopa perhosspecialisti professori Kauri Mikkola, radion Luontoiltoista tuttu, kertoi ettei ole koskaan tavannut tätä lajia, toukkapesät mukaan lukien.

Itse muistelin sellaista koloniaa joskus kauan sitten kuvanneeni. Utteran etsimisen tuloksena löysin pari diaa harsopussista heinäkuulta 1985. Toisessa luki vain ”Tiilikka”, joten se voi olla joko Rautavaaralta tai Sonkajärveltä.

Laji näyttää olevan harvinainen: muita kertoja en ole sitä tavannut. Kauri arveli mahdolliseksi syyksi joitakin loisia, jotka tappaisivat toukkia tiukassa lähikontaktissa. Toisaalta koivukehrääjää on tavattu koko maassa Lappia myöten. Mutta keskisestä Suomesta havaintoja on niukasti, ja muuallakin esiintyminen on laikuttaista.

Toukkapussi,
kuva: Veikko Heide

Koivukehrääjän toukat nauttivat auringon lämmöstä. Kuva: Uolevi Skarén

Konttiainen ui mainiosti

Konttiainen (*Talpa europaea*) on kömpelön näköinen otus, joka yleensä pysyttelee maan alla. Esimerkiksi metsätielle erehtyneen voi saada helposti kävelemällä kiinni. Sensijaan multamaahan eläin kaivautuu ihmeen vikkelaasti. Tämä perustuu lapio-
maisiin eturaajoihin, jotka työstävät tunnelia pikavau-

Konttiaisen mustaa ja tiheää karvaa on käytetty turkiksena. Kuva: Uolevi Skarén

tia. Ne vaikuttavat suhteellisen jäykiltä ja kömpelöiltä.

On vaikeata kuvitella konttiaista uimariksi. Sellainen se kuitenkin on, totesi jo vuonna 1971 britti Kenneth Mellanby teoksessaan *The Mole* (=Konttiainen). Tiedettiin, että esimerkiksi jokivarsilla asuvat yksilöt voivat tulvan yllättäessä hakeutua turvaan lähistön kumpareiden maatiloille.

Vastaavaa on nähty Hollannissa, jossa maa tunnetusti vajoaa. Sinnikäs kansa on joutunut hankkimaan uutta peltoa patoamalla merenlahtia, joista sitten suolavesi pumpataan pois. Näin syntyville saarekkeille ilmestyy suhteellisen pian kontiaisia, jopa 600 metriä mante-relta. Taustalla lienee pakon sanelema poismuutto liian tiheäksi kasvaneen kannan alueelta. Riidat lajitovereiden kanssa ärsyttävät, ja ruokakin voi käydä vähiin.

Talpa on nimittäin varsinainen ahmatti. Sen perusruokana ovat lierot, joita on tavattu yhdestä varastosta jopa 1280. Erään naaraan ma-

hassa taas oli 932 keltiäisen (*Lasius flavus*) koteloa. Ken on joskus sattunut istumaan tämän ”kusiaisen” kansoittamaan mättääseen, muistaa pitkään takapuolensa kirvelyn. Konttiaista ei moinen asia häiritse.

Jos uittaa elättitalpaa, näkee sen ’juoksevan’ vedessä kärsä koholla, etulapioilla kulkua ohjaten (vrt Iisalmen Sanomat 29.5.2013). Kerran eräs tavattiin järvellä uimassa 45 metriä rannasta.

Ylä-Savossa konttiaista ei ole vielä tavattu. On mahdollista, että kova routa on estänyt sen leviämistä tänne. Mutta ilmasto lämpenee... Jos täällä näkee puutarhassa multakasoja, asialla on todennäköisesti ollut vesimyyrä. Sen ja konttiaisen tekemiä kasoja ei ole aina helppo erottaa toisistaan, varoitti edesmennyt ystäväni Asko Kaikusalo.

Matkusjokivarren pikkunisäkkäät 2013

Matkusjoki on pitkä vesireitti, joka lähtee Su-kevalta ja päättyy Iisalmen itäosissa Pitkäkös-keen. Se halkoo metsien ohella monesti maatalousmaisemaa, jolle ravinteikkaus ja rehevyys on tyypillistä.

Joen keskijuoksulla, Sonkajärven Mansikka-virran alueella pyydystelin kesällä 2013 pik-kunisäkkäitä salakuoppa-ansoilla 25.6. – 7.8. lähinnä myyrätilanteen kartoittamiseksi. Se on hyvä tietää esimerkiksi puun taimia istutet-taessa: ison jyrsijäkannan uhatessa koko hom-ma voi mennä hukkaan. Pahimmassa tapauksessa vahingot voivat olla miljoonia euroja.

Ansoja oli vain neljä, mutta kukin saattoi pyytää kerralla useampia yksilöitä. Paikka A oli kymmenen litran tölkki Tupsun autiotalon hylätyn navetan seinustalla, B (litra) aivan jo-kirannassa koivikon kupeella, ja C (2 x 10 l) metsitetyssä pellossa, jossa on 2-4 metrin pi-tuisia kuusen ja koivun taimia.

Pyynnin tulokset näkyvät oheisessa taulu-kossa. Tiivistetysti ne ovat:

A. JYRSIJÄKANTA oli yhä aallonpohjassa: sadasta saalisotuksesta vain 19 oli myyriä. Etenkin peltomyyrä (3) oli lähes kateissa, vaikka ruohoisa maasto oli sille optimaalinen. Vain metsämyyrä (16) osoitti elpymisen merkkejä. Sen lisääntyminen alkoi jo varhain keväällä, sillä ensimmäinen vasta pesästä lähtenyt poikanen todettiin 22.5.2013 helmi-pöllön tuoreena saaliina. Elokuussa nuoria metsämyyriä alkoi jo työntyä rakennuksiin.

Pöllöjen kannalta tämä saattaa merkitä entis-tä parempaa ”puputuskevättä” 2014, mikäli vanhat merkit pitävät paikkansa. Mutta vielä keväällä 2013 katsomistamme 40 pöllöpön-töstä vain neljässä oli pesintä.

Puutarhurien tuskin tarvitsee huolestua: muun muassa omenapuiden kuoria talvella hanakasti jyrsivä peltomyyrä on edelleen vä-hissä.

Vaivaishiiri (*Micromys minutus*) kuuluu myös alueen peruslajistoon, vaikka se tästä aineistosta puuttuukin. Säännön mukaan se näyttää olevan kesät kateissa, ilmestyäkseen taas loppusyksyllä. Varhemmin oletin tämän johtuvan viljasadon kypsymisen antamasta li-säenergiasta, mutta sama toistuu pakettipel-loillakin.

Tyypillinen esimerkki voisi olla vuosi 2012. Syksyllä 2011 pyydystin elävinä joukon vai-vaishiiriä saaden muun muassa em. A-ansasta 18 yksilöä. Pidin niitä talven häkissä ja pääs-tin loppukeväällä takaisin asuinsijoilleen: kaikki `katosivat` ilmestyen vasta 2.10.2012.

Sama toistui vuotta myöhemmin: vastaavasti 26.5.2013 laskin luontoon 29 yksilöä, jotka katosivat, kuten taulukko osoittaa. Odotusteni mukaisesti ensimmäinen senjälkeen ilmestyi ansaan vasta lokakuussa (15.10.2013).

Missä hiiret piileksivät? Oletan, että ne me-siangervojen, maitohorsmien ja muiden niit-tykasvien venyttyä kiipeilevän niissä syöden muun muassa hyönteisiä. Edesmennyt Ilkka Koivisto kertoi, että Korkeasaaren eläintar-hassa vaivaishiiret rupesivat häkissä lisäänty-mään vasta saatuaan syödäkseen muurahaisen koteloita. Lisäksi vaivaishiiret tunnetusti rakentavat pallomaisen pesänsä korkeiden kasvien varaan turvaan.

B. PÄÄSTÄISIÄ oli runsas valikoima eli 82 yksilöä sadasta saaliseläimestä. Itse asiassa joukossa olivat kaikki maamme ”nokkkahii-ri”lajit:

Sorex araneus. Kuten tavallista, metsä-päästäinen dominoi. Sen ensimmäiset poiku-

Kääpiöpäästäinen, kuva: Uolevi Skarén

eet olivat liikkeellä heti juhannuksena pyynnin alussa. Lajia tavataan mitä erilaisimmissa biotoopeissa metsistä niityille.

Sorex isodon eli mustapäästäinen, jota myös ”korpipäästäiseksi” kutsutaan. Näin ilmeisesti siksi, että se aikoinaan löytyi rehevistä korpipurovarsista. Itse asiassa se on kuitenkin runsaimmillaan missä tahansa tuuheissa kasvustoissa. Niinpä A-paikalla se ohitti niukasti jopa metsäpäästäisen. Rehevä aluskasvillisuus pitää maan kosteana poudallakin. Lierot liikkuvat – ja ne ovat mustapäästäisen mieliruokaa. Avasin umpimähkään kokeeksi neljän *isodonin* mahat – ja kaikissa oli pääasiassa tai pelkästään lieroja.

Sorex caecutiens eli idänpäästäinen on tyyppillinen metsälaji, joten näillä viljelyvaltaisilla paikoilla sitä oli hyvin vähän. Kaikki saadut kolme olivat kuitenkin nuoria, joten lisääntyminenkin oli onnistunut ainakin jossakin lähistöllä.

Sorex minutus, vaivaispäästäinenkin oli vähälukuinen osittain ehkä samasta syystä kuin

edellinen: sekin viihtyy parhaiten metsissä. Nyt sen lisääntyminen näytti täysin epäonnistuneen: kaikki saadut kolme olivat talvehtineita sukukypsiä uroksia. Yleensä keskikesällä *Sorex*-populaatioissa tapahtuu jyrkkä sukupolvien vaihdos: talvehtineet katoavat ja nuorten osuus kasvaa nopeasti.

Sorex minutissimus, kääpiöpäästäinen näyttää yleensä olevan harvinaisuus. Idässä sitä lienee eniten. Kuhmossa se –aina niukkanaelelee etenkin rauhaisten metsälampien soistuneissa rantametsissä. Siellä se tuntee olevansa turvassa korkeiden vaivaiskoivujen, vaiveroiden ja suopursujen seassa, samoin kuin hylättyjen peltojen rehevässä kasvustossa.

Neomys fodiens, vesipäästäinen hakeutuu yleensä puro- ja jokivarsiin viihtyen etenkin koskipaikoilla. Toisinaan se kuitenkin harhautuu sisemmäksikin metsään tai pellolle.

Koko edelläkerrottu saalis on talletettu Iisalmen luontomuseoon.

	A. Navetta			B. Jokiranta			C. Metsittynt pelto			A+B+C		
	8.7. - 7.8.2013			25.6. - 7.8.2013			13.7. - 7.8.2013					
	1-3 yöt	1-30 yöt		1-41 yöt	1-25 yöt		1-3 yöt	1-25 yöt				
	N	%	N	N	%	%	N	%	N	%	N	%
<u>Neomys</u>	-	-	1	1	2,4	-	-	-	-	-	2	1,7
<u>S.araneus</u>	1	33,3	12	4	9,8	150	9	70	35	70	51	42,1
<u>S.isodon</u>	1	33,3	14	2	4,9	83,3	5	10	5	10	21	17,4
<u>S.caecudlens</u>	-	-	1	2	4,9	-	-	-	-	-	3	2,5
<u>S.minutus</u>	-	-	-	3	7,3	-	-	-	-	-	3	2,5
<u>S.minutissimus</u>	-	-	1	1	2,4	-	-	-	-	-	2	1,7
<u>Shrews</u>	2	66,7	29	13	31,7	233,3	14	80	40	80	82	67,8
<u>Micr. agrestis</u>	-	-	1	1	2,4	16,7	1	2	1	2	3	2,5
<u>Ciet.glareolus</u>	5	166,7	11	5	12,2	-	-	-	-	-	16	13,2
<u>Rodents</u>	5	166,7	12	6	14,6	16,7	1	2	1	2	19	15,7
I vrk	3	30	30	41	50	6	50	121				
n	7	41	41	19	41	15	41	101				
%	233,3	136,7	136,7	46,3	82	250	82	83,5				
öitä	3	30	30	41	25	3	25	jopa 41				

Taulukon selityksiä:

pyyntiastian koko: A 10 L, B litra, C 2x10 L.

N = yksilöuku, 1vrk = loukkuvuorokausi,

% = n/100 1vrk.

Shrews = päästäiset, Rodents = jyrsijät, Ciethr. = Clethrionomys (= Myodes).

Myöhäinen liituripoikue

Syyskuun 2013 alussa huomattiin Pertin mökillä Sonkajärven Luomajoella liituripöntössä kolme isohkoa poikasta. Pari viikkoa myöhemmin ne olivat yhä pesässä habitukseltaan varsin aikuisen näköisinä, mutta vähän pienempinä. Sama oli tilanne vielä 20.9.2013, jolloin pennut olivat kaivautuneet pesänävöihin. Vasta 26.9. pönttö oli tyhjä.

Tilastojemme mukaan Ylä-Savossa ensimmäiset *Pteromys*-lapset syntyvät useimmiten vapun tienoissa. Jos siitä lasketaan pentujen lähtöön kahdeksan viikkoa (Skarén 2009), itsenäistyisi ensimmäinen poikue täällä noin juhannuksen aikoihin.

Jos taas lasketaan Luomajoen poikueen lähdöstä kahdeksan viikkoa taaksepäin, se olisi karkeasti arvioiden syntynyt elokuun alussa. Tästä opimme, että liituripöntöt olisi syytä tarkistaa myös vielä syyskuussa, jolloin samalla voi lisätä talveksi hyvää naavaa.

Ognev (1940) keräsi vastaavia havaintoja entisen Neuvostoliiton alueelta. Esimerkiksi Baltiassa eräiden tutkijoiden mukaan oli vain

yksi poikue, kesäkuussa, toisten mukaan kaksi kesässä. Siperiassa, Transbaikalin alueella se syntyi vapun tienoilla, kuten meillä.

Sulkavan mukaan (Niethammer ja Krapp 1978) liitureillamme on u s e i n kaksi poikuetta kesässä: ensimmäinen syntyy tavallisesti toukokuussa, toinen kesäkuun lopulla tai heinäkuussa.

Ilmeisesti kaivataan yhä täsmätietoja esimerkiksi kantoajan pituudesta (neljä viikkoa?) sekä mahdollisen synnytyksen jälkeisen kiiman esiintymisestä.

Lähteet:

Niethammer, J. & F.Krapp (eds) 1978: Handbuch der Säugetiere Europas I. Nagetiere.

Ognev, S.I. 1940: Mammals of the USSR and adjacent countries. Vol. IV. (Engl. käännös: Israel 1966, 429 s.).

Skarén, U. 2009: Liito-oravan poikaskehitys. – Iisalmen Luontouutiset, s 19-21.

Liito-oravapoikue pesäpöntössä. Kuva: Pertti Kaarakainen

Isolepakko Sonkajärven Koirakoskella

Elokuun 20 pv Minna Päivärinta ja Marko Kaarakainen näkivät ensi kerran suuren lepakon lentelevän ristiin rastiin Sahinjoen ympäristössä. Aloimme seurata lenteleekö otus tulevina iltoina. Niinpä näimme sen lentävän mutkitellen ristiin rastiin mökkimme ympäristössä, jopa kuulimme sen ääntelevän. Lepakkoa kävi katsomassa toistakymmentä silmäparia muutaman viikon ajan.

Lentäessään isolepakko noudatti suurinpiirtein samaa reittiä. Vertailukohtana oli lähes saman kokoinen lehtokurppa, jolla erona on suoraviivaisempi lentotyyli.

Isolepakko (*Nyctalus noctula*) on Euroopan suurimpia lepakkolajeja. Sen väri on lämpimän ruskea. Se pään ja vartalon yhteispituus on 62-80 mm, siipien kärkiväli 32-40 cm ja paino 19-40 grammaa.

Isolepakko on vahva lentäjä, joka muuttaa talveksi leudompiin oloihin. Lajia on tavattu eteläisessä Suomessa usein, mutta selvää lisääntymisyhdyskuntaa ei ole tiedossa. Keväisin isolepakkoita on havaittu myös päiväsaikaan, esimerkiksi lintujen muuttoa tarkkailleet luontoharrastajat ovat ilmoittaneet nähneensä suurikokoisen lepakon.

Detektorilla isolepakon tunnistaa varsin matalasta plip-plop-äänestään, joka kuuluu parhaiten taajuudella 20 kHz. Äänet ovat aivan ihmisen kuuloalueen ylärajalla, ja jotkut voivatkin kuulla lajin kaikuluotausäänet paljain korvin korkeana sirinänä. Isolepakko on väritään lämpimän ruskea ja kooltaan Euroopan suurimpia lajeja.

Lähteet:

Suomen lepakkotieteellinen yhdistys ja Wikipedia.

Isolepakko

Lehtokurpan siipien kv = 55 - 60 cm

Tuulihaukan koti romahti

Heinäkuun 2013 alussa Sukevalla riehui lyhyen aikaa raju pyörremyrsky katkoen ja kaa-
taen paksujakin puita. Se kävi
käsiksi myös isoon Iskolan
peltikattoiseen latoon irroittaen
katon ja romahduttaen raken-
nuksen jätekasaksi. Samaan la-
toon oli joku joskus ripustanut
ison puulaatikon tuulihaukan
pesäksi. Vielä 27.6. emo istus-
keli ehjän ladon katolla, mutta
3.7. pesälaatikko oli maassa
lautakasan päällä.

Olisi ollut kiintoisaa tietää,
miten kaikki tapahtui. Siksi
pysäytin lähistöltä auton, jossa
istui kaksi kaveria. Käytiin ly-
hyt keskustelu:

- Oletteko Iskolasta vai vankilasta?
- Molemmista.
- No, miten se haukan pesälaatikon putoami-
nen oikein tapahtui?
- Minä tiedän siitä kaiken, mutta en ole sulle
tilivelvollinen (Äkäinen kaasutus seurasi).

Olin äimän käkenä. Oliko tämä jätinavetan
työntekijöiden suhdetoimintaa? Yhtä kaikki
yllätyin tutkiessani alustaansa vinoon naulat-
tua pesälaatikkoa: sisällä killisteli viisi vielä
valkoista untuvikkoa. Menin sivummalle – ja
varoitusta kikittävä emo käväisi viemässä po-
jille ruokaa. Päätin kuitenkin seurata jälke-
läisten kohtaloa. Olihan pesä nyt maan tasalla
tarjolla ketulle ja supikoirille.

Mutta 7.7. kaikki lapset olivat yhä elossa.
Siipisulat olivat alkaneet tummua. 11.7. oli
ensimmäinen jo loikannut ulos laatikosta.
Tarjosimme assistenttini Erkko Huttusen kera
poikasille kokonaista metsämyyrää, mutta sitä

Tuulihaukan poikanen, kuva: Uolevi Skarén

ne eivät vielä osanneet itse repiä. Palat kyllä
kelpasivat.

Emo odotti poistumistamme sadan metrin
päässä sähkölangalla roikottaen kynsissään
jotakin, joka Erkon kameralla zoomaten
osoittautui – sisiliskoksi. Tämä kuvastaa huo-
noa myyrävuotta. Onneksi päästäisiä löytyy,
ja sellaisen nuorukaiset nielaisivat kokonai-
sena heti. Nostimme karkulaisen laatikkoon ja
lähdimme pois.

Pian muutkin lapset kyllästyivät laatikon
ahtauteen: 15.7. sisällä oli enää yksi. Loput
kiipeilivät lähistöllä viiden metrin säteellä
lautakasalla, piiloutuivat rakoihin ja lensivät
jo pari metriä ylöspäin. 18.7. paikalla pällis-
teli enää yksi poikanen. Muut olivat ilmeisesti
hajaantuneet lähimaastoon emon ruokittavik-
si.

Siis: raju tapaus, mutta Happy End! Luoma-
kunta sopeutuu muutoksiin.

Kadonneet kottaraiset

Myrskyluittaja, kuva: Kai Jäderholm

Pikkuluittaja, kuva: Kai Jäderholm

Suula, kuva: Kai Jäderholm

Virta-elli, kuva: Kai Jäderholm

Nyt sitten tiedän minne kottaraiset ovat meiltä kadonneet. Ne löytyvät Reykjavikistä. Kaupungin laitamien yleisin lintu lienee kottarainen. Muista kotoisista linnuista esillä on punakylkirastas ja urpiainen sekä tietysti kala- ja harmaalokki.

Retkeilin Islannissa kesällä 2012. Merellisen linnuston ohella oli matkani kohokohtana kuvata Pingvellirin mannerlaattojen saumakoh-tasiirtymän vesissä virta-allia. Lintu sukelteli vesiputouksen syvänteessä ja ui joessa. Virta-elli on isovesipääskyn ohella yksi lintuharras-tajien halutuimmista havaintolajeista. Itse näin ehkä vilauksen isovesipääskystä auton ikkunasta, mutta havaintoa en uskalla varmis-taa. Toinen merkittävä havainto minulle oli tunturihaukan näkeminen kaartelemassa jyl-hän vuoren rinteillä. Valitettavasti en kyennyt seuraamaan lintua kuin hetken kiikareilla.

Tein neljä merellistä reissua. Kaksi oli va-laankatseluvuoroneellä tehtyjä 3-4 tuntisia mat-koja Reykjavikin edustan merialueelle. Valitettavasti valaita ei onnistuttu näkemään, mutta jäihän minulle vielä oikeus kahden vuoden sisällä osallistua valasretkelle.

Vaikka kalakantojen väheneminen ilmeisesti on päättynyt ja sitä myötä lintujen määrät ovat nousseet kertoivat paikalliset ettei olla lähel-läkään hyviä entisiä aikoja. Kaikkia valkeita lokki-tyyppisiä lintuja en osannut määrittää. Runsaimpina laivojen lähelläkin kaartelivat pikkukajavat mustine siivenkärkineen ja myrskylinnut erikoisine putkisieraimineen. Säväyksen toivat sitten suulat. Pääsin näke-mään tätä valkean kellertävää majesteetillista lintua useampaan kertaan, valitettavasti ne olivat etäällä laivasta. Ihmeellisiä olivat myös pikkuluittajat (pitää vielä varmistaa lajimääri-tys).

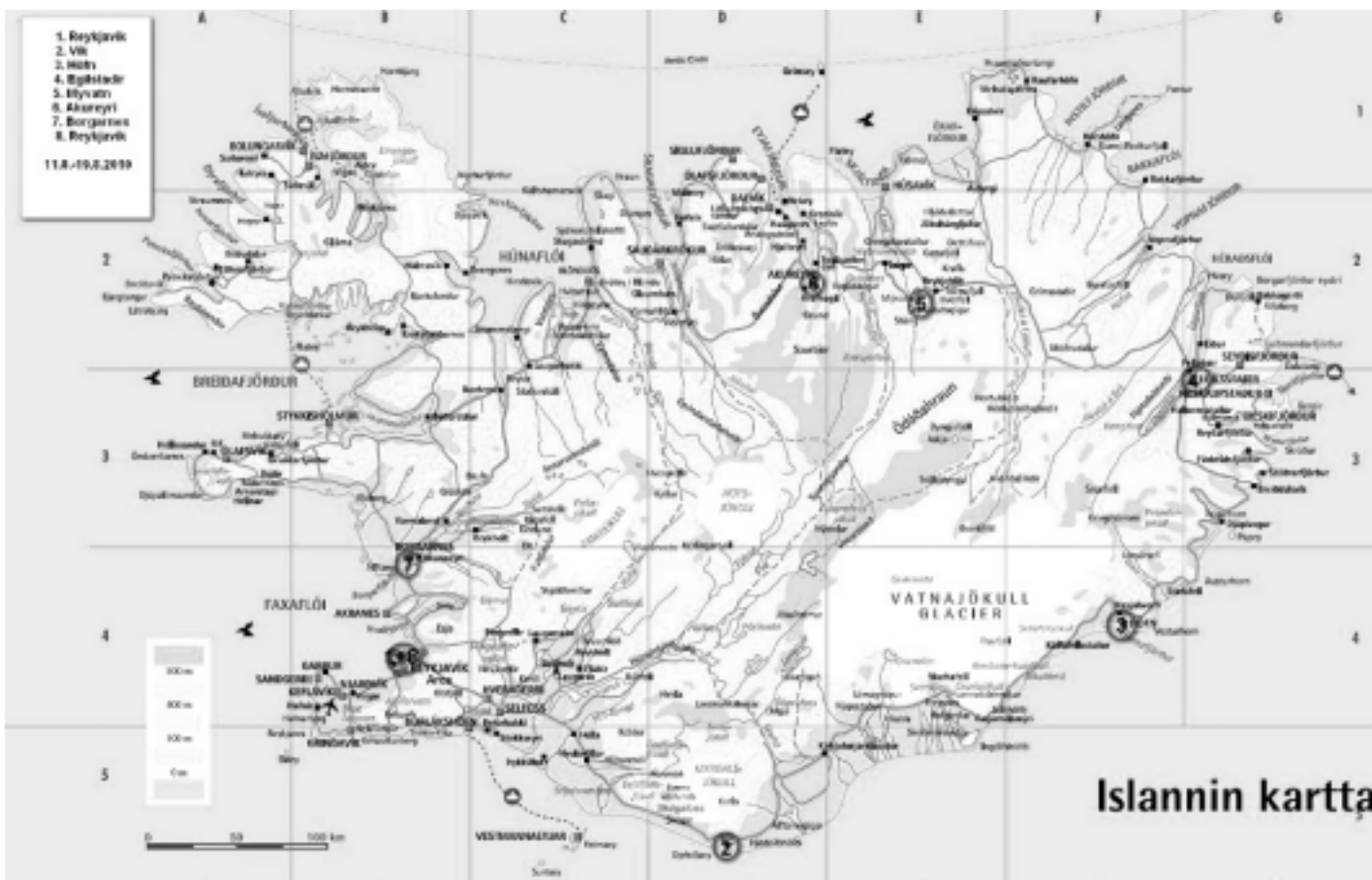
Lunneja oli runsaasti. Ne lentelivät vinhasti avovesialueella ja kelluivat kuin korkit. Lentoonlähtö merestä aina vastatuuleen vaati kymmenien metrien matkan, kun ne kuikkien tavoin juoksivat alkuun vedenpintaa pitkin, ennen kuin siivet saivat kantoa alleen. Teinkin erillisen noin tunnin kestoisen kuvausmatkan lunnien pesimäsaaren lähivesiin. Toinen firma olisi tarjonnut pienemmällä kumiveneellä jopa käyntiä saaren rannassa, tietenkään itse pesimäsaareen ei olisi saanut nousta. Määrällisesti saarella oli satoja yksilöjä, ehkä kokonaismäärän kohotessa pariinkiin tuhanteen. Kyllä lunnin valtava ja hauskan kirjava nokka on näkemisen arvoinen.

Kesäkuun alussa oli hanhien päämuutto Grönlantiin meneillään. Lehdessä ja tv-uutisissa kerrottiin tuhansista levähtävistä hanhista vuonojen rantaniityillä. Varsinaisesti en päässyt näkemään hanhimassoja, mutta keran muutaman ruskean hanhen parvessa oli yksi valkea lumihanhi muutolla merenlahden

yli kohti levähdysalueita.

Aivan uskomattoman hienoa oli päästä serkkuni opastamana Vestmannaeyjarin saarelle. Lauttamatka saarelle kesti noin tunnin. No eihän sitä kelloa tullut katselleeksi niin mielenkiintoista oli katsella lähestyvää saari-ryhmää ja lintuja. Kauempana siinsi myös kuuluisa Surtseyn saari. Saaren tuliperäisyyttä kuvaa, että muistaakseni vuonna 1972 saaren asukkaat heräsivät keskellä yötä huikean kirkkaaseen valoon. Se tarkoitti että uusi tulivuori purkautui saaren itäosaan ja lisäsi saaren pinta-alaa neljänneksen.

Saaren jyrkillä kalliorinteillä pesii tiuhasti etelänkiisloja. Hauskalta näytti niiden seisokelu pesimäsyvennyksessä. En ole varma mitä muita lintuja sieltä löytyy, pitää määrittää kuvista. Pystysuorilla kalliorinteillä roikkui vielä munankerääjien köysiä, huimaa.

Lapinpöllön viimeinen ateria

Lapinpöllö, kuva: Uolevi Skarén

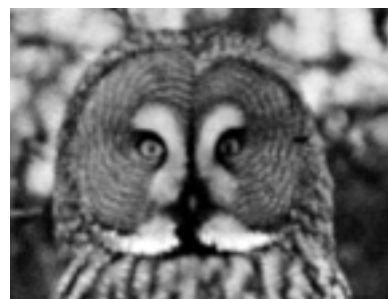
Ylä-Savon myyräkanta on yhä heikko, mutta pikku hiljaa toipumassa. Petolintujen mielisäalis, peltomyyrä on kuitenkin monin paikoin yhä vähissä. Metsämyyrä – myyräkuumeen levittäjä - näyttää toipuvan kadosta ensiksi. Ennen uutta myyrävuotta pöllöjenkin on turvauduttava hätäravintoon.

Sukevan pohjoisosassa Sonkajärvellä Pertti Kumpulainen löysi aamulla 29.07.2013 viitos-tieltä autoon törmänneen komean lapinpöllön. Se toimitettiin Iisalmen Luontomuseoon, jossa todettiin vahva isku päähän ja toisen siiven katkeaminen.

Kun tiedettiin myyrätilanne yleensä heikoksi, kaivettiin uteliaina esiin linnun täpötäysi maha ja kupu. Tulos: löytyi peräti 11 vasta hotkaistua metsäpäästäistä (*Sorex araneus*). Niistä valtaosa oli tänä kesänä syntyneitä nuoria, vain yksi oli edellisvuotinen naaras ja kanto sikiöitä. Ilmeisesti pöllö oli löytänyt

valtatien varresta hyvän kyttäyspaikan, jossa päästäiset vaelsivat esiin aluskasvillisuudesta. Toisaalta paikka oli huono: lievä notko sadan kilometrin nopeusalueella. Autoon ei ehdi reagoida.

Vainaja oli hyväkuntoinen painaen lähes puolitoista kiloa eli selvästi enemmän kuin lapinpöllönaaraat keskimäärin. Siipiväli oli 138 senttiä. Tällä linnulla lienee ollut ruokittavanaan isot, jo pesästä lähteneet poikaset. Toivottavasti yksinhuoltajaksi jäänyt perheen isä jaksoi selvitä urakastaan.

Lapinpöllö, kuva: Uolevi Skarén

Leppälinnun ja kirjositiepon yhteispesintä

Koska pesimäonteloista luonnossa on usein pulaa, ei aina ole ihme, että sellaisten omistuksesta toisinaan käydään koviakin kiistoja. Yleensä riitelijät kuuluvat samaan lajiin. Joskus tuo asunto voi kiinnostaa yhtä aikaa eri lajeja.

Tällaiseen harvinaiseen tapaukseen törmäsi Kilpisjärven Biologisen aseman tutkija Antero Järvinen kesällä 1991. Hänen projektiehinsa kuului tuolloin muun muassa kirjositieppokantojen seuranta. Niinpä läheiseen Pohjois-Norjan Skibotn'in mäntymetsään vietiin sata pönttöä (lentoaukko 32 mm). Niitä seurattiin kuuden vuoden ajan.

Kesäkuun puolivälissä eräässä pöntössä leppälintu hautoi viittä munaa. Viikkoa myöhemmin sillä oli täysi seitsemän munan pesye - ja huonetoiverina kirjositieppo neljän munansa kera. Molemmat emot hautoivat vierekkäin samassa pesäkupissa.

Heinäkuun 6. päivänä tuosta pöntöstä löytyi 7 terhakasta, noin viikon vanhaa leppälinnun poikasta. Kirjositiepolle kuului huonompaa: jäljellä oli yksi kuoriutumaton muna sekä 3-4 vuorokauden iässä kuollut poikanen. Kahden kohtalo oli siis epäselvä, mutta tutkija kertoo todenneensa jo varhemmin, että kirjositieppo poistaa pesästä nuorina kuolleet poikasensa. Vaikka pöntössä oli siis enää vain leppälinnun poikasia, kaikki neljä vanhempaa ruokkivat niitä sovussa. Heinäkuun 13. päivänä ne olivat lähtemäisillään pesästä noin parin vii-

kon ikäisinä. Tapahtumasta muistoksi jäi vain edellämainittu kirjositiepon muna.

Näyttää siltä, että kirjositiepon saapuessa ensi kertaa pöntölle leppälintu oli jo muninut kuusi munaa. Sen koko 7 munan pesye kuoriutui ja kasvoi lentokykyiseksi. Kirjositieppovanhemmat eivät ehkä osanneet tunnistaa niitä vieraiksi, vaan auttoivat ruokkimisessa.

Koska leppälintu aloitti pesinnän aikaisemmin, nuorimmat kirjositiepon pojat ehkä jäivät ruokakilpailussa jälkeen ja menehtyivät nälkään huolimatta neljästä emosta, sillä ahneimmille eli vanhemmille lapsille tarjotaan ensin.

Pienestä koostaan huolimatta kirjositieppo voi myös vallata toisen pönttölinnun pesän, jos tässä on muninta kesken eikä haudonta ole vielä alkanut. Silloin se yksinkertaisesti raa-
haa uudet pesäkamat vieraiden munien päälle. Nyt kerrotussa tapauksessa leppälintu kuitenkin ehti jo ruveta hautomaan. Mutta miksei siepolle kelvannut jokin lähistön vapaista pöntöistä?

Joskus yhteispesintä saattaa tuottaa huiman munamäärän. Pertti Kaarakainen (Iisalmen Luontouutiset 2011) laski erästä talitiaisen pesästä peräti 25 munaa. Siihen jäi lopulta seitsemän kuoriutumatta, joten lentoon näytti päässeen 18 poikaa.

Leppälintu, kuva Kalevi Asikainen

Kirjositieppo, kuva Juuso Jonninen

Sirkka Immonen

Suomen luonnon päivä

Ensimmäisen kerran Suomen Luonnon päivää vietettiin 31.8.2013. Meitä ILYY:läisiä oli pieni ryhmä mukana Tiilikan kansallispuistossa nauttimassa tapahtumasta tunturikerho Tietsan matkassa.

Kävelyretki oli vanha tuttu Sammakkotamelta Uiton kämpälle ja Venäjän hiekalle.

Jotkut saapuivat meloen, kuva Eini Tallgren

Kämpällä paistettiin makkaraa ja Venäjän hiekalla saatiin nuotiokahvit. Itäistä reittiä soiden pitkospuita pitkin palattiin. Mäntykan-gas-saarekkeista saatiin herkkutatteja.

Kuitenkin: Meille luonnonystäville jokanen päivä on Suomen Luonnon päivä.

Välillä halattiin puita, kuva Eini Tallgren

Sirkka Immonen

Huono sienivuosi

Vaikka kesä oli lämmin ja sateitakin tuli, sienisato jäi pieneksi. Toukokuun sateeton, lämmen jakso kuivatti korvasienet. Hytymaljakkaita oli kuitenkin entisellä paikallaan toukokuun alussa kymmenittäin.

Tatteja nousi vähän, loppukesästä jonkin verran niitä saatiin. Rouskuja ei kunnon saaliiksi riittänyt. Haperoita saatiin maistiaisiksi. Puistopökkösienet kasvoivat runsaslukuisina puistojen pensasaitojen alla heinäkuun loppupuolella, ja myös mustesieniä oli nurmikoilla syyskuun alussa.

Mielenkiintoinen erikoisuus oli piispanhiip-pojen ilmestyminen syyskuussa. Näitä löytyi ojanpenkoista ja halkopinojen vierestä hiesui-

sesta maasta. Piispanhiipat muistuttavat korvasieniä, mutta itiöemät kasvavat vain syksyllä. Ne ovat syötäviä, eivät erityisen herkullisia. Ne on keitettävä, koska sisältävät gyromitriinimyrkkyä kuten korvasienikin. Niistä voi tehdä muhennosta tai kastiketta.

Syyskuussa päästiin onneksi keräämään lampaankääpiä, vaaleaorakkaita ja suppilovahveroita. Jokunen musta- ja hallavahakas-kin löytyi.

Sirkka Immonen

Taas uusi sienikirja käyttöön!

Jarkko Korhonen: Suomalainen sienikirja
(Kariston kirjapaino, Hämeenlinna 2012)

Tässä suomalaisessa sienikirjassa sienet esitellään kasvupaikan mukaan: mäntymetsät, kuusimetsät, koivumetsät ja lepikot jne. Kirjassa esitellään kaikki kauppasienemme ja vaarallisimmat myrkkysienemme tavanomaisien lajiesittelyjen lisäksi. Kirjan kuvat ovat tarkkoja ja selkeitä, alustan kasvillisuus on näkyvissä.

Matkija- ja näköislajit on kuvattu hyvin. Lisäksi on muutamia sieniruokakuvia ja esim. korvasienen käsittely on kuvitettu selkeästi. Keruutuotetarkastaja on ollut asiantuntijana.

Kirja ei ole liian suurikokoinen, se on helppo ottaa mukaan metsäretkelle.

Pertti Kaarakainen

Luontomuseon vuosi

Jälleen on vuosi kulunut museollakin. Näyttelyvalvoja on ollut kuluvana vuonna vain yksi, aikaisempina vuosina ollut kaksi. Työvoimaviranomaisten uusien säännösten takia olimme menettää ainoankin työntekijän, muutama viikko pitikin pitää ovet suljettuina. Valvojan loman aikana olemme olleet paikalla vapaaehtoisvoimin, kuka ehtii muutaman päivän kerrallaan. Töitä on täytynyt järjestellä osittain uuteen uskoon, että voisimme lisätä ja säilöä jo olevia ja uusia näytteitä edelleen.

Tänä vuonna saatiin kokoelmiin luetteloitua ja säilöttyä noin 4000 uutta näytettä kokonaisluvun ollessa noin 110 000. Taina Koski sai kaksi kuukautta lisääaikaa, hän on ollut töissä 14 kk. Uutena aloittaa Leena Miettinen. Hän on vanhoja tuttuja, ollut jo pari kertaa menneinä vuosina. Lisäksi työkokeilussa StaffPointin kautta kahdeksan

viikon jakson yksi henkilö.

Kävijämäärä on ollut keskiarvoa, noin 4000 on käynyt tutustumassa kokoelmiimme. Varsin ilahduttavaa että päiväkodit ovat olleet ahkeria vierailijoita. Luontomuseon hallitus on kokoontunut yhden kerran.

Luontomuseon väki ja siinä samalla koko hallitus toivottaa kaikille jäsenilleen Oikein Rauhallista Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta 2014.

Jarmo Yliluoma Www-sivut

Yhdistyksemme ylläpitää internetissä olevia kotisivuja (www.iisalmenluontomuseo.net). Sivut sisältävät niin tietoa yhdistystoiminnasta kuin luontomuseostakin. Kotisivut ovat olleet ahkerassa käytössä viimeiset kaksi vuotta.

Suurin osa mielenkiinnosta selittyy sillä, että muutama vuosi sitten perustimme kotisivuillemme Talvivaara-sivut. Sinne on kerätty linkkejä lehtiartikkeleihin, mielipiteisiin, virallisiin asiakirjoihin.

Peter Uppstu

Oppia ja tietoa Tiiran käytöstä

Tiira on BirdLife Suomen eli lintuyhdistyksemme keskusjärjestön ylläpitämä lintutietopalvelu, johon käyttäjät voivat kirjata omia havaintojaan ja jossa he voivat selata toisten tekemiä havaintoja. Tiira on luotu edistämään lintutietämyksen karttumista, lintujen suojelua ja lintuharrastusta. Tiiralla on yli 19 000 käyttäjää ja järjestelmään on tallennettu yli yhdeksän miljoonaa havaintoa.

MIKSI MINÄ KÄYTTÄISIN TIIRAA?

Lintuhavainnot ovat lintutiedon perusta. Ilman tietoa lintujen suojelu on vaikeaa, ja harrastuskin saa uutta väriä kun perustietoa on olemassa. Tiiran tarkoitus on koota Suomessa tehdyt lintuhavainnot yhteen paikkaan.

Tiirasta saa iloa tallentamalla omat havain-

Kun aloimme tallentamaan kotisivulaskurintietoja niin 15.1.12. lukema näytti 23 025 sivunlatausta. Tästä vuosi eteenpäin eli 15.1.13 luku oli jo 59 926. Sitten 11 kuukauden päästä päästä eli 1.12.2013 päästiin jo 109 998

Aikavälillä 31.10. - 30.11.2013 sivuillamme kävi 592 henkilöä. Heillä oli yht. 1720 käyntiä. Ensikertalaisia kävijöistä oli 29,36 %.

Aika huikeita lukuja pienelle yhdistykselle!

tonsia tietokantaan, joka samalla toimii jokaisen henkilökohtaisena havaintopäiväkirjana. Muiden harrastajien tekemiä havaintoja selaamalla oppii valtavasti lisää linnuista ja niiden liikkeistä. Lisäksi Tiiran havaintoaineistoa käytetään hyväksi lintututkimuksissa ja lintujen sekä niiden elinympäristöjen suojelussa.

Tiiraan saa kirjata kaikki haluamansa oikeat havainnot Suomessa tavatuista luonnonvaraisista linnuista. On tärkeää muistaa, että lintuharrastajien mielenkiinto ei kuvasta havainnon tärkeyttä tutkimus- ja suojelutarkoituksissa. On suositeltavaa kirjata mahdollisimman paljon havaintoja ja mahdollisimman tarkkaan, sillä etukäteen ei voi tietää, mitä hyötyä ne tulevaisuudessa eri yhteyksissä tulevat antamaan.

REKISTERÖITYMINEN

Tiira löytyy osoitteesta www.tiira.fi. Järjestelmän käyttöohjeet löytyvät vasemmasta reunasta klikkaamalla Ohjeet. Tässä jutussa käydään pikaisesti läpi vain tärkeimmät toiminnot.

Järjestelmään rekisteröidytään yläreunassa olevaa Rekisteröidy-tekstiä klikkaamalla. Kun

henkilötiedot on täytetty, voi halutessaan valita lähestymisikkunan, joka nopeuttaa Tiiran käyttöä, jos retkeilee pääosin jonkun tietyn lintuyhdistyksen alueella.

BirdLife Suomen jäsenyhdistysten jäsenet ja vuositukijat saavat käyttöönsä lisää ominaisuuksia, kuten tarkemman kartan ja mahdollisuuden Laajan haun käyttöön. Tunnistautuminen tapahtuu syöttämällä rekisteröitymisen yhteydessä Jäsennumero-kenttään oma BirdLife-jäsennumero, joka löytyy esimerkiksi Tiira-lehden osoitekentästä.

HAVAINTOJEN TALLENTAMINEN

Havaintojen kirjaamiseen on kaksi eri lomaketta, Peruslomake ja Muuttolomake, joiden avulla voi syöttää samat tiedot mutta hieman eri tavoilla. Jokainen voi itse päättää kumpaa lomaketta kulloinkin käyttää. Kummankin lomakkeen yläreunassa olevassa isossa keltaisessa ruudussa näkyy lyhyt ohje kulloinkin valittuna olevaa toimintoa koskien. Pakolliset tiedot on merkitty punaisella tähdellä.

HAVAINTOPAIKKA JA -AIKA

Havaintoa tallentaessa ensimmäisenä valitaan havaintopaikka. Sen voi hakea kartalta, valita omien tai yhdistyksen valmiiksi määrittelemien paikkojen listoilta tai etsiä paikannimen perusteella. Kun paikka määritellään kartalla, pitää karttaa ensin lähentää riittävästi, jotta havaintopaikan voi asettaa tarpeellisella tarkkuudella. Vähintään havainnoijan paikka on pakko antaa, mutta myös linnun paikka on suositeltavaa määritellä mahdollisimman monen havaintoon. Myös paikan tarkkuuden kirjaaminen parantaa olennaisesti tiedon käytökelpoisuutta.

Havaintoaikaan liittyvistä kohdista havainnon alkupäivämäärä on pakollinen. Vihreästä ”on yhtä kuin” (=) kuvakkeesta voi kätevästi valita havainnon päivämääräksi meneillään olevan päivän. Havainnointiaika on aika, jolloin paikalla on havainnoitu, ja se on siten usein eri asia kuin tieto linnun ajasta, joka an-

netaan alempana.

LINNUN TIEDOT

Jokainen tietyllä paikalla havaittu laji kirjaetaan omaksi havainnokseen. Yhteen havaintoon voi sisältyä monta havaintoriviä, eli tietoja samaa lajia olevista linnuista, kuten eri sukupuolista, eri-ikäisistä tai muuttavista ja paikallisista linnuista. Havaintorivejä lisätään Lisää rivi -tekstiä klikkaamalla.

Yhdellä havaintorivillä on monta valikkoa, esimerkiksi linnun iälle ja puvulle on omat valikkonsa. Näitä valikoita käytetään havainnon tarkempien tietojen kirjaamiseen. On tärkeää, että tiedot kirjataan nimenomaan havaintoriveille ja valikoihin eikä lisätietokenttiin, mistä ne ovat hyvin hankalasti kootavissa ja tulkittavissa.

Esimerkiksi linnun käyttäytymisestä kirjaetaan tieto tila-kenttään. Suurin osa havainnoista koskee joko paikallisia (p) tai muuttavia (m) lintuja. On tärkeää huomioida, että myös muuttomatkallaan levähtävät linnut ovat paikallisia. Mikäli halutaan ilmaista myös lentosuunta, merkitään se tila-kenttään m-tunnuksen lisäksi.

Havaintojen lisätietojen kirjaaminen voi etenkin vähemmän kokeneille harrastajille tuntua haastavalta. Esimerkiksi puku- ja ikä-kenttien käyttö on monen mielestä hankalaa. Perusperiaate on, että tiedot kirjataan sillä tarkkuudella, millä ne on varmuudella määrittänyt. Lisätiedot eivät ole pakollisia.

Pesintää koskevia tai siihen viittaavia havaintoja tallennettaessa on suositeltavaa rastittaa Pesintään viittaava havainto ruutu. Tämän avulla pystytään erottelemaan reviirit ja varmat pesinnät suuremmasta havaintomassasta. Tietoa käytetään myös suojelullisesti tärkeiden lajien pesimähavaintojen automaattisessa salauksessa.

HAVAINNOIJAT JA MUUT TIEDOT

Havaintoihin voi lisätä havainnoijia joko kaverihaun avulla tai tekstimuotoisina Muut havainnoijat kenttään. Jos lisättävä havainnoija on rekisteröitynyt Tiiraan, kannattaa ehdottomasti käyttää kaverihaku-toimintoa. Näin toimien havainnoija saa havainnot näkyviin omalle Tiira-tililleen, kun järjestelmä tunnistaa kenestä on kyse. Jotta havainnoijan voi löytää kaverihaun avulla, tulee hänen Omat tiedot sivultaan valita kohta Salli muiden käyttäjien liittää minut retkikaveriksi.

Jos ei ole löytänyt lintua itse, vaan on bongannut toisen löytämän linnun, valitaan b-symbolin alla oleva bongaus-ruutu. On suositeltavaa kirjoittaa havainnosta vapaamuotoisia lisätietoja niille varattuihin kenttiin. Lisätietoja voi antaa joko havaintorivikohtaisesti tai koko havaintoa koskien havaintorivien alla olevaan lisätietokenttään. Esimerkiksi lintujen käyttäytymisestä, ravinnosta tai lentokorkeudesta kirjatut lisätiedot voivat olla hyödyllisiä. Lisätietoja voi kirjata myös omaksi huvikseen, esimerkiksi muistoiksi mielenkiintoisista sattumista.

Havaintoihin on mahdollisuus lisätä myös tallenteita, eli kuvia ja ääniä. Tallenteet-linkistä aukeavalla sivulla on kerrottu minkälaisia tallenteita voi lisätä. Toiminto on hyvä tapa

dokumentoida lintuhavaintonsa.

Vaikka Tiiraan on tehty erilaisia automaattisia salausmäärittelyjä arkojen lajien suojelemiseksi, on toisinaan käyttäjän itse oman harkintansa mukaan hyvä salata tietyt havainnot. Vain yhdistyksen valtuuttamat yhdistyskäyttäjät pääsevät näkemään salattuja havaintoja.

HAVAINNON LÄHETTÄMINEN

Kun kaikki tiedot on syötetty, klikataan Lähetä havainto -nappia. Kun havainnon tallentaminen on onnistunut, se ilmestyy uutena rivinä syöttölomakkeen alareunaan. Mikäli havainto ei ilmesty sinne, jokin kohta on mennyt pieleen tai puuttuu. Tämä kohta näkyy ilmoituslomakkeella korostettuna punaisella värillä. Jos havainnon kirjaus onnistui, mutta huomaa tehneensä virheen havainnon tiedoissa, saa havainnon muokattavaksi klikkaamalla havainnon perässä olevaa kynäsymbolia.

LOPUKSI

Näillä ohjella pääset alkuun. Iisalmen Luonnon Ystävien kotisivuilta löydät jatkoa tälle artikkelille (iisalmenluontomuseo.net). Siellä käsitellään mm. seuraavia aiheita: havainnon muokkaaminen, oikeellisuus ja tarkuus, havaintojen selaaminen, automaattiset havaintosivut.

LEHDEN JULKAISIJA

Iisalmen Luonnon Ystävien yhdistys ry

YHDISTYKSEN OSOITE

Iisalmen luontomuseo
Kirkkopuistonkatu 9
74100 IISALMI

SÄHKÖPOSTI

iisalmi.luontomuseo@gmail.com

KOTISIVU

www.iisalmenluontomuseo.net

ISSN 0780-8828